

RASEBORG
RAASEPORI

Toimintamalli seksuaalisen kaltoinkohtelun ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi

Raaseporin kaupunki
varhaiskasvatusyksiköt ja oppilaitokset

Sisällysluettelo

Johdanto	3
Seksuaalinen kaltoinkohtelu	4
Seksuaalinen häirintä	4
Seksuaalirikokset	4
“Ettei nyt vaan sattuis mitään...” -ennaltaehkäisevä työ	6
Materiaaleja seksuaali- ja turvataitokasvatuksen tueksi	6
“Apua, mitä mä nyt teen...” -toimintaohjeet	8
Epäily seksuaalisesta häirinnästä lasten/nuorten kesken	8
Epäily henkilökunnan tekemästä seksuaalisesta häirinnästä lasta/nuorta kohtaan	8
Epäily vapaa-ajalla tapahtuneesta seksuaalisesta häirinnästä, jonka lapsi/nuori tuo esiin koulussa/varhaiskasvatusyksikössä	8
Kun epäilet seksuaalirikosta	9
Tärkeät puhelinnumerot	9

Johdanto

Tämä toimintamalli on tehty Opetushallituksen julkaisun "Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa" (Oppaat ja käsikirjat 2018:4a) pohjalta sopimaan Raaseporin palvelujärjestelmään. Lisäksi työn pohjana on käytetty Väestöliiton sekä HUSin lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikön materiaaleja. Tarkoituksena on antaa selkeät ohjeet lasten ja nuorten kanssa työskenteleville seksuaalisen kaltoinkohtelun tilanteisiin. Toimintamalli on tehty opiskeluhuollon ja varhaiskasvatuksen yhteistyönä. Kaikista alle 18-vuotiaista lapsista ja nuorista käytetään tässä toimintamallissa sanaa lapsi.

Seksuaalista kaltoinkohtelua voi tapahtua missä vaan ja sen uhriksi voi joutua kuka tahansa. Kaltoinkohtelija voi olla aikuinen tai toinen alaikäinen. Kaltoinkohtelu ei aina sisällä uhrin ja tekijän fyysistä kohtaamista. Lasten ja nuorten kanssa toimivien aikuisten tehtävänä on suojella lasta seksuaaliselta kaltoinkohtelulta ja lisätä lasten omia voimavaroja kaltoinkohtelua vastaan.

Lastensuojelulain §25 mukaan sosiaali- ja terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, opetustoimessa, nuorisotoimessa, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa sekä poliisitoimessa, palo- ja pelastustoimessa, rikosseuraamuslaitoksessa, turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa ja seurakunnassa tai muussa uskonnollisessa yhdyskunnassa työskentelevät henkilöt ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Jos yllä mainituilla henkilöillä on työssään tietoonsa tulleiden asioiden vuoksi lisäksi syytä epäillä lapsen joutuneen seksuaalisesti hyväksikäytetyksi, on heillä velvollisuus salassapitosäännösten estämättä tehdä ilmoitus myös poliisille. Yllä mainittu velvollisuus pätee niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla työskenteleviin henkilöihin.

Varhaiskasvatusyksiköt ja koulut ovat avainasemassa seksuaalisen kaltoinkohtelun ennaltaehkäisyssä opettamalla lapsille turvataitoja sekä tukemalla heidän kokonaisvaltaista hyvinvointiaan. Toimintamalliin olemme koonneet materiaalilinkkejä ennaltaehkäisevän työn tueksi.

Kiitämme yhteistyöstä Raaseporin vanhempia rikoskonstaapeleita Annika Viioa ja Henrietta Kurtzea.

Raaseporissa Lasten oikeuksien päivänä 20.11.2019

Psykologi Outi Johansson
Terveystenhoitaja Minna Möller
Varhaiskasvatuksen erityisopettaja Hanna Sundblom
Johtava koulukuraattori Maija Veskonieni

Seksuaalinen kaltoinkohtelu

Seksuaalisesta kaltoinkohtelusta ja häirinnästä löytyy useita toisistaan poikkeavia määritelmiä. Seksuaalisen koskemattomuuden loukkaaminen, seksuaalinen riisto, kaltoinkohtelu tai hyväksikäyttö ovat termejä, joita ammattikielessä yleisimmin käytetään kuvaamaan sellaisia puheita tai tekoja, jotka ovat vastoin seksuaalista itsemääräämisoikeutta, lakia ja yksilön ikätasoista (psykkistä ja seksuaalista) kehitystä. Terminä kaltoinkohtelu sisältää laajemmin seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset, jotka eivät välttämättä täytä rikoksen määritelmää. Tarkoitus on viestittää, että mikään seksuaalinen loukkaus ei ole kokijalleen lievä, vaan se on aina haavoittavaa. Tässä toimintamallissa termit seksuaalinen häirintä ja seksuaalirikokset on määritelty erikseen.

Seksuaalinen häirintä

Lapsen ja nuoreen kohdistuvassa seksuaalisessa häirinnässä on kysymys heidän altistamisestaan ikään kuulumattomalle seksuaalisuudelle. Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä. Seksuaalinen häirintä loukkaa henkilön psyykkistä tai fyysistä koskemattomuutta luomalla uhkaavan, vihamielisen, halventavan, nöyryyttävän tai ahdistavan ilmapiirin. Seksuaaliseen häirintään yhdistyy usein vallankäytön motiiveja ja vakavimmillaan se voi muuttua seksuaaliseksi väkivallaksi ja rikokseksi. Häirinnälle on tyypillistä sen toistuvuus, mutta se voi olla myös yksittäinen teko.

Seksuaalinen häirintä voi ilmetä ainakin seuraavin tavoin:

- seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet
- epäasialliset seksuaaliset puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset
- epäasialliset seksuaaliset sisällöt eri sosiaalisen median kanavissa, viesteissä, sähköposteissa ja puheluissa
- fyysinen koskettelu ja lähentely
- seksuaalista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset

Seksuaalirikokset

Suomen lainsäädäntö määrittelee, mitkä seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavat teot ovat rikoksia ja siten Suomen lainsäädännön mukaan rangaistavia. Näitä ovat

- raiskaus
- törkeä raiskaus
- pakottaminen seksuaaliseen tekoon
- seksuaalinen hyväksikäyttö
- seksuaalinen ahdistelu
- lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
- törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
- seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö
- seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta
- lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin
- törkeä lapsenraiskaus
- sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen
- paritus
- törkeä paritus

Rikoslain 17 luvussa on kirjattu rikoksista yleistä järjestystä vastaan, joista pykälät 18–22 käsittelevät esimerkiksi sukupuolisiveellisyttä loukkaavien kuvien levittämistä, hallussapitoa ja markkinointia.

Laissa määritellyn suojaikärajan tarkoituksena on suojata lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä. 16 vuoden suojaikärajan tarkoituksena on pyrkiä vaikuttamaan siihen, ettei aikuinen tai alle 16- vuotiasta selkeästi vanhempi toinen nuori ryhtyisi seksuaaliseen tekoon alle 16- vuotiaan kanssa.

“Ettei nyt vaan sattuis mitään...” -ennaltaehkäisevä työ

Oppilaitosten ja varhaiskasvatustyöyksiköiden toimintakulttuurissa on tärkeää kehittää ja ylläpitää lasten hyvinvointia ja turvallisuutta sekä panostaa toimivaan vuorovaikutukseen niin lasten kuin aikuistenkin kesken. Lasten kunnioittavalla kohtaamisella luodaan avoimuutta hyvään vuorovaikutukseen sekä luottamuksen ja turvallisuuden kokemukseen.

Opiskeluhoito on tärkeä osa esi- ja perusopetuksen toimintaa. Yhteisöllisessä opiskeluhoitossa seurataan, arvioidaan ja kehitetään yhteisön hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan oppimisympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä. Tätä työtä koordinoidaan monialaisessa oppilaitoskohtaisessa opiskeluhoitoryhmässä. Ryhmä koordinoi myös seksuaalista kaltoinkohtelua ehkäisevää työtä ja suunnittelee, miten yhteiskunnassa esiin tulevia ilmiöitä käsitellään ikätasoisesti lasten kanssa.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin on kirjattu laaja-alaisen osaamisen osa-alueena itsestä huolehtiminen ja arjen taidot. Hyvinvointi, terveys ja turvallisuus ovat siinä keskeisiä teemoja. Lapset opiskelevat tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja oppivat ennakoimaan ja toimimaan vaaratilanteissa sekä suojaamaan yksityisyyttään ja henkilökohtaisia rajojaan.

Seksuaalikasvatus sisältyy erityisesti terveystiedon opetukseen. Terveystietoa opetetaan vuosiluokilla 1–6 osana ympäristöoppia ja omana oppiaineenaan yläkoulussa ja lukiossa. Terveystietoon, hyvinvointiin ja turvallisuuteen kuuluvia asioita käsitellään ja opiskellaan lisäksi useissa eri oppiaineissa. Tärkeää on puhua seksuaalisuudesta myönteisessä valossa ja ikätaso huomioiden.

Seksuaalisen kaltoinkohtelun ennaltaehkäisyssä erityisen tärkeitä teemoja ovat:

- tunne- ja vuorovaikutustaidot
- minäkuva ja identiteetti
- seksuaalioikeudet
- itsemääräämisoikeudet ja henkilökohtaiset rajat
- oman elämän hallinta
- mediakasvatus/sosiaalisen median käyttö

Yllä olevat teemat ovat sisällytettyinä useisiin eri oppiaineisiin. Teemojen käsittely lasten kanssa voidaan toteuttaa yhteistyössä opiskeluhoitolaisten henkilöstön kanssa.

Materiaaleja seksuaali- ja turvataitokasvatuksen tueksi

- Väestöliitto: <http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/materiaalit/>
- THL: Turvataitoja lapsille ja nuorille https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lapsen-kaltoinkohtelu/turvataitokasvatus
- Väestöliitto Uteliinaa seksuaalisuudesta
- Cacciatore, R. Seksuaalisuuden portaat
- Cacciatore, R. ja Ingman-Friberg S. Pipunan ikioma napa
- Cacciatore, R. ja Ingman-Friberg S. Keho on leikki
- Pelastakaa lapset: Kehoni on minun-materiaali
- Hurma- verkkolehti seksuaalioikeuksista
- Säpinää XXX informatiivinen videosarja seksistä ja kehosta Yle Areena
- Kumita - app, Väestöliitto ja STM
- Sitähän sä kysyt -peli, Väestöliitto
- Ei meidän koulussa, Tasa-arvovaltuutettu

- Väestöliitto: Eikö se kuulu kenellekään?
- Mun rajat, Amnesty International
- Hyvinvoinnin vuosikello, Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke (Sosku hanke)/ Rovaniemen kaupunki 2015-2018
- <http://www.tasa-arvokasvatuksessa.fi>

ruotsinkielistä materiaalia:

- folkhalsan.fi/barn/professionella/sexuell-halsa
- umo.se
- tasa-arvo.fi/web/sv/trakasserier
- Rädda barnen: Min kropp är min-material
- Eidenstein M. Blunda inte! att förebygga sexuella övergrepp

“Apua, mitä mä nyt teen...” -toimintaohjeet

Lapsen on usein hankalaa kertoa kokemastaan seksuaalisesta kaltoinkohtelusta, koska siihen liittyy häpeää ja syyllisyyttä sekä pelkoa siitä, että häntä ei uskota. Tärkeintä on, että aikuinen ottaa vastaan kuulemansa rauhallisesti ja tuomitsematta eikä jätä lasta/nuorta yksin asian kanssa. Kiitä, että hän on uskaltanut puhua ja että hän toiminut rohkeasti ja oikein. Kerro lapselle, miten viet asiaa eteenpäin ja kerro, että hän saa apua tilanteeseen.

Epäily seksuaalisesta häirinnästä lasten/nuorten kesken

- tiedon saanut tai tilanteen nähnyt/kuullut aikuinen vie asian tiedoksi molempien osapuolten vastuopettajille*
- vastuopettajat sopivat keskenään kuka jatkaa asian selvittelyä
- edellä sovittu opettaja selvittää tapahtuneen kulun ja konsultoi opiskeluhuollon edustajaa (terveydenhoitaja, psykologi, kuraattori)
 - opettaja keskustelee molempien osapuolten kanssa tapahtuneesta
 - opettaja sopii seurannasta osapuolten kanssa
 - opettaja kirjaa käydyn keskustelun muistiin
- opettaja ilmoittaa asiasta yksikön johtajalle, joka arvioi mahdolliset toimenpiteet (koulussa kurinpitotoimenpiteet)
- opettaja ohjaa osapuolet/osapuolen tarvittaessa opiskeluhuollon palveluihin
- opettaja on yhteydessä osapuolten huoltajiin
- opettaja konsultoi tarvittaessa lastensuojelua ja/tai poliisia

*vastuopettajalla tarkoitetaan lapsen luokanopettajaa, luokanohjaajaa, luokanvalvojaa, varhaiskasvatuksenopettajaa, ryhmänohjaajaa

Epäily henkilökunnan tekemästä seksuaalisesta häirinnästä lasta/nuorta kohtaan

- aikuinen kirjaa lapsen kertoman sekä omat kysymyksensä mahdollisimman tarkasti muistiin
- aikuinen vie asian tiedoksi yksikön esimiehelle
- esimies keskustelee epäillyn tekijän kanssa
- esimies arvioi tilannetta oman esimiehensä kanssa
- tapahtuneesta voidaan tarvittaessa konsultoida poliisia
- HUOM! Jos poliisi antaa toisenlaiset ohjeet, asia ei enää etene alla olevan ohjeen mukaan
- mahdolliset työntekijää koskevat seuraamukset annetaan Raaseporin hallintosäännön mukaisesti
- yksikön esimies informoi lapsen huoltajaa tapahtuneesta
- yksikön esimies huolehtii, että lapsi ohjataan tarvittaessa opiskeluhuollon palveluihin

Epäily vapaa-ajalla tapahtuneesta seksuaalisesta häirinnästä, jonka lapsi/nuori tuo esiin koulussa/varhaiskasvatusyksikössä

- aikuinen kirjaa lapsen kertoman sekä omat kysymyksensä mahdollisimman tarkasti muistiin
- tiedon saanut aikuinen konsultoi opiskeluhuollon henkilöstöä/poliisia/lastensuojelua ja samalla sovitaan jatkotoimenpiteistä (tilanteen selvittely, huoltajien informointi, lapsen/nuoren tuki)
- jos asia menee poliisin käsittelyyn, toimi heidän antamien ohjeiden mukaisesti

Kun epäilet seksuaalirikosta

- kun lapsi kertoo sinulle tapahtumista, ole rauhallinen, kuuntele ja pysy neutraalina
- kirjaa lapsen/nuoren kertoma sekä omat kysymyksesi mahdollisimman sanatarkasti muistiin
- älä oma-aloitteisesti haastattele lasta/nuorta kyselemällä häneltä aktiivisesti asiasta vaan anna hänen spontaanisti kertoa tapahtumista omin sanoin
- älä tuo keskusteluun asioita, esimerkiksi mahdolliseen tekijään liittyviä oletuksia, joita lapsi ei itse ole maininnut
- älä painosta lasta kertomaan asiasta enempää kuin hän haluaa
- kiitä lasta ja kerro hänelle, että velvollisuutesi on ilmoittaa asiasta eteenpäin ja on poliisin tehtävä selvittää, onko rikosta tapahtunut
- tee välittömästi tutkintapyyntö poliisille ja lastensuojeluilmoitus
- toimi viranomaisten antamien ohjeiden mukaisesti

HUOM! Esitutkinnan/selvityksen aikana vain poliisi käsittelee epäiltyä rikosta. Lapsen mahdollisesti tarvitseman psyykkisen tuen aloittamisesta tulee neuvotella viranomaisten kanssa.

Tärkeät puhelinnumerot

Raaseporin poliisin puhelinnumero 029 543 6250 (vaihde) klo 9–16.15

Kerro soittaessasi, että asia koskee mahdollista lapsen seksuaalista kaltoinkohtelua, niin puhelu ohjataan oikealle henkilölle.

Raaseporin lastensuojelun päivystysnumero 040 586 5631 arkisin klo 8–15

Länsi-Uudenmaan sosiaali- ja kriisipäivystyksen puhelinnumero viranomaisille 09 816 42430

HUOM! Hätänumeroon 112 voi aina soittaa akuutissa tapauksessa.

Lastensuojeluilmoitus:

<https://www.raseborg.fi/wp-content/uploads/2019/04/lastensuojeluilmoitus2019.pdf>